

JURY EN LEKEN IN NEDERLAND: EEN IDENTITEITSONDERZOEK

Op de politieke agenda van Nederland staat sinds enkele jaren het onderwerp jury- en/of lekenrechtspraak. Lekenparticipatie, juryrechtspraak daarbij inbegrepen, vormt dé regel in de westerse wereld. De afwijzende houding van (een deel van) de Nederlandse magistratuur vormt het grootste probleem. Bus- en vliegereizen met Nederlandse magistraten richting onze buurlanden België en Duitsland om zo een kijkje in de keuken van hun buitenlandse collega's te nemen, zouden zo gek nog niet zijn. Bovendien dient volgens de auteur onderzoek naar deze vorm van rechtspraak te worden gedaan, maar dit artikel vormt alvast een aftrap.

Paul De Hert is behoudens zijn aanstelling aan de Vrije Universiteit Brussel, actief als hoofddocent bij het Tilt (Universiteit Tilburg). Aan de Vrije Universiteit Brussel is hij co-promotor van het interdisciplinair onderzoek Legitimate Justice in Times of Insecurity.

Het leken thema op de politieke agenda

Twee partijen plaatsten in de voorbije jaren het thema van jury- en/of lekenrechtspraak op de Nederlandse politieke agenda. Dat rechts dit deed is problematisch want het werkt terecht en onterecht bij tegenstanders of niet-geïnformeerde toeschouwers de levende karikatuur in de hand van een burgerrechtspraak als een populistische wijze van conflictbeslechting met emotionele en gevaarlijk repressieve kenmerken.¹ Laten we ons binnen die groep tegenstanders en niet-geïnformeerde toeschouwers allereerst wenden tot voorstanders van een humaan, rechtsstatelijk (consensueel, geïndividualiseerd en pertinent) strafrecht: de populistische karikatuur is fout want in Europa niet geschraagd door empirie en in de Verenigde Staten bijna niet te verifiëren door de vele statelijke verschillen in juryrechtspraak en de aanwezigheid van een door de wetgever opgebouwd strafrechtkader dat afwijkt van een humaan, rechtsstatelijk (consensueel, geïndividualiseerd en pertinent) strafrecht. Ook De Roos en Cleiren, zelfverklaarde twijfelaars over de meerwaarde van lekenrechtspraak, erkennen dit laatste belangrijke, maatschappelijke gegeven: er zijn geen aanwijsbare data die bevestigen dat lekenrechtspraak leidt tot minder humane rechtspraak.²

Dat het thema op de agenda komt, is een goede zaak en het is verheugend dat ook andere politieke partijen er hun schouders onder zetten. We hebben het zelf mogen meemaken hoe een machtige lobby van Nederlandse beroepsmagistraten vierkant in de weg ging staan van voorgesteld wetenschappelijk onderzoek naar de meerwaarde van lekenparticipatie. Het is opvallend dat een land met zo'n cultuur van wetenschappelijk onderzoek nauwelijks onderzoek verricht naar dit thema. In afwachting van dat onderzoek, dat noodzakelijkerwijze interdisciplinair moet zijn, is het debat niet helemaal rijp, wat natuurlijk geen enkel probleem vormt voor een beschouwende aanzet tot debat. De afwijzende houding van (een deel van) de Nederlandse magistratuur is voorlopig het grootste probleem. Aan de voorstanders van lekenparticipatie om het debat in termen van complementariteit (met de beroepsrechters) te voeren, eerder dan in termen van alternatief. Ontegensprekelijk raakt de invoering van lekenrechtspraak aan het magistratelijke prerogatief, maar, nee, die impact is niet louter negatief te waarderen. Ik stel comfortabele busreizen voor naar België en Duitsland om Nederlandse magistraten in contact te brengen met buitenlandse collega's die, zo blijkt, een goed evenwicht hebben gevonden met hun lekencollega's en dat evenwicht wensen te behouden.³ Het gaat zelfs verder dan busreizen. Lekenparticipatie (inclusief juryrechtspraak) is geen anachronisme uit het Ancien Régime of de Amerikaanse Far West, maar vormt dé regel in de gehele westerse wereld, met Nederland en Luxemburg als notoire uitzondering. Het gaat dus ook om vliegtuigreizen. De vraag waarom Nederland zich uitzondert op wat de regel is in de beschaafde wereld zou me hier te ver brengen (wat Frans is deugt niet, regentencultuur, bovengemiddeld vertrouwen in de overheid en in de expert, koopmanszorgen over kosten, ...).⁴ Dat onderzoek naar wat er niet is, is mijns inziens contraproductief voor een goed identiteitsonderzoek.⁵ Interessanter is te kijken hoe

Nederland zich het beste 'opent' voor lekenrechtspraak. Ideale, universele justitie bestaat niet, maar komt in beeld door aansluiting te zoeken bij universele noties over rechtvaardigheid en constitutionalisme én bij lokale en nationale praktijken en denkbeelden.⁶ De invoering van lekenparticipatie in Nederland is daarom bij voorkeur een operatie 'in context', eerder dan een copy paste van het buitenland.

Semiprofessionele leken: een fundamentele hervorming?

Corstens merkt op in zijn handboek dat voor de invoering van juryrechtspraak in Nederland minstens een revolutie nodig is.⁷ Die revolutie is er opvallend genoeg niet gekomen⁸, ondanks recente 'miscarriages of justice': de Puttense moordzaak (ten onrechte veroordeling van verdachte die bekende na lange politieverhoren) en de Schiedammer parkmoord (ten onrechte veroordeling van een verdachte die aanvankelijk bekende).⁹ Interessant is de Nederlandse reactie: geen fundamentele hervorming, maar beroep op 'aanverwante' experts uit academische kringen die onder leiding van Buruma, al die zaken opnieuw moeten bekijken. Mijn visie op de rol van intellectuelen, schatplichtig aan Zola's 'l'accusé' in de Dreyfus-zaak¹⁰, verstaat zich slecht met deze inschakeling van academici in het rechtsbedrijf. Dat geldt bij uitbreiding voor het gehele systeem van academici als rechter-plaatsvervangers. Zo men dit al lekenparticipatie zou durven noemen, dan is het er één van de meest bedenkelijke soort. Ik zie de plaatsbepaling van de civil society liever anders. Ik ben dan ook buitenlander en zo'n vreemde processie van academici richting rechtspraak leert me dat er een ongeschreven Nederlandse grondwet bestaat, waarin geloof in juridische deskundigheid bovenaan staat.¹¹

Wellicht dit geloof schraagt de keuze van de VVD voor lekenrechtspraak eerder dan juryrechtspraak. Het onderscheid tussen die twee berust op conventie. Juryrechtspraak is lekenrechtspraak, maar lekenrechtspraak is ruimer. Het is een soepelere, minder beladen aanwendingsvorm van burgers in de rechtspraak. Sommigen spreken van lekenparticipatie. Die term verwijst naar gemengde rechtbanken waar professionele rechters samenwerken met niet-professionele rechter(s) die evenwel op een bijzondere wijze worden gerekruteerd. In de Belgische context denken we hierbij aan de arbeidsrechtbanken, de arbeidshoven en de rechtbanken van koophandel.¹² Voor Nederland denken we aan lekenrechters bij raden van beroep voor sociale verzekeringen¹³, en lekenrechters bij pachtraden. Deze lekendeelname wordt op diverse manieren georganiseerd. Lekenrechters kunnen democratisch verkozen worden of door een representatieve organisatie worden voorgedragen. Lekenrechters kunnen voltijds of deeltijds zetelen, voor bepaalde of onbepaalde tijd.¹⁴ Lekenrechtspraak van dit type is het minst controversieel. Een recent onderzoek over de sociale rol van lekenrechters bij Belgische arbeidsgerechten wijst op een grote mate van tevredenheid over de gemengde rechtbanken bij alle betrokken rechters: een meerderheid groter dan 90% van de professionele en niet-professionele rechters wenst het lekenstelsel binnen het arbeidsrecht te behouden.¹⁵ Het eerste gevoel dat groeit bij het lezen van deze Belgische studie is rust: nee, deze lekenrechters dichten geen kloof tussen rechtzoekende en justitie (arbeidsgerechten hebben zoals alle gespecialiseerde kleine rechtscolleges een gespecialiseerd cliënteel); ja, lekenrechters hebben een impact op de gerechtelijke besluitvorming, doch deze betreft vooral de beoordeling van de feiten (niet de juridische beoordeling) en is al bij al gericht; nee, de lekenrechters oefenen geen sociale controle uit over de magistratuur (deze is immers genoegzaam onafhankelijk door positie en interne controle); nee, het valt bij gebreke aan een grondige inhoudsanalyse van uitspraken niet aan te tonen dat lekenrechters bijdragen tot meer (of minder sociale rechtvaardigheid).¹⁶ Wat wel aanwijsbaar is, is de positieve uitstraling van de lekenrechters. Hun aanwezigheid draagt bij tot de bestendiging van het bestaansrecht van het gerechtelijk systeem van sociale rechtspraak. Niemand komt op de idee om de arbeidsrechtbanken af te schaffen en te integreren in de burgerrechtelijke kamers. Lekenrechters hebben met andere woorden eerder een symbolische functie dan een juridisch-technische, materiële functie. Hun deelname verhoogt het vertrouwen in justitie bij het middenveld (de representatieve organisaties) en de bevolking. Bovendien blijkt dat de meerwaarde van de lekenrechters eerder bestaat in het bevestigen in plaats van ontkennen van de rol van de beroepsmagistraat. Soortelijke vormen van lekenparticipatie lijken op het lijf van Nederland geschreven: goedkoop, gespecialiseerd, polderend, semiprofessionaliserend, houden beroepsrechters

scherp, creëren een leereffect en bouwen verder op precedents bij de militaire rechtspraak en de pachtrechtspraak.¹⁷

Het echte debat: ondeskundigheid in het recht

Tijd om de echte harde noten te kraken: lekenparticipatie bij gewone (civiele en strafrechtelijke) rechtbanken door echte leken, met name niet deskundige burgers (jury- of burgerrechtspraak). Beschaafde twintigste-eeuwse mensen hebben doorgaans vier bezwaren tegen burgerparticipatie en evenveel argumenten voor beroepsrechters: a) beroepsrechters hebben minder vooroordelen dan leken; b) straffen en oordelen van beroepsrechters zijn meer rationeel en voorspelbaar; c) beroepsrechters straffen humaner en d) juryrechtspraak is compromisrechtspraak. Bij gebrek aan empirie worden deze argumenten met anekdotes opgetuigd.¹⁸ Andere argumenten hebben betrekking op kostprijs en duur van juryrechtspraak. Voor mij is dat laatste een oneigenlijk argument: er is weliswaar een mensenrecht op een snel proces, maar ik ken weinig verdachten die bezwaren hebben tegen de grondige (infra) juryprocedure die wat langer duurt. Het kostenargument is meer dan een boekhouderargument. In de Verenigde Staten lost men de capaciteitsdruk (die zoals we zullen zien het gevolg is van grotere kwaliteit) op door plea bargaining. Europese landen zoeken naar andere oplossingen, onder meer door geen civiele juryrechtspraak aan te bieden en alleen de zwaarste strafzaken aan de jury voor te leggen.

Een klassiek argument pro is het democratieargument: door burgers te betrekken, injecteert men een democratisch element binnen de derde macht. De Roos en Cleiren hebben evenwel op vernuftige wijze alle democratieargumenten pro omgedraaid.¹⁹ Ondergetekende heeft elders reeds ruiterslijk toegegeven dat omwille van de veelheid aan democratiemodellen het moeilijk is om het gelijk aan de ene of de andere kant te krijgen.²⁰ Blijven proberen, zou ik zeggen waarbij ik me richt tot mijn geleerde vrienden in andere faculteiten. Van mijn Antwerpse collega Maurice Adams heb ik de suggestie onthouden om democratie te verbinden met de notie van vertrouwen, eerder dan met noties zoals meerderheidsstemmingen en gelijkheid. De charme van die benadering ligt in het contextueel karakter van vertrouwen. Het is niet aan de partij aan wie het vertrouwen wordt ontzegd om te oordelen over de meerwaarde van de gedichteerde remedie. We kunnen dan ook instemmen met de analyse van collegevoorzitter H. Brouwer die vaststelt dat het vertrouwen in professionals taant, 'dat wat tot dusver de kracht van ons systeem is geweest, nu als zwakte wordt beschouwd', en lekenparticipatie op termijn een onvermijdelijke ontwikkeling noemt.²¹ Het is niet zeker of H. Brouwer bij deze uitspraak de jury in gedachten had. Alleszins zijn er twee drempels of pijnpunten in de antropologische betekenis. Nederland zal moeten zoeken naar eigen vertaaltalen voor het juryfenomeen rekening houdende met de eigen nationale cultuur en de dominante ethiek. Allereerst is er de problematiek van deskundigheid. De ondeskundigheid van de juryrechters roept de vraag op of Nederland zijn preferentie voor deskundigheid in zijn ongeschreven grondwet kan loslaten. Dit land is groot geworden door mensen met een deskundig verhaal (over een product). Binnen zo'n ethos publieke ruimte opeisen voor mechanisme gebaseerd op ondeskundigheid, is niet eenvoudig. Een eerste nuttige strategie bestaat erin om aan te tonen dat het jurysysteem verstandig omgaat of kan omgaan met ondeskundigheid door professionele rechters in civiele als in strafrechtelijke gemengde juryrechtbanken een oogje in het zeil te laten houden. Bijna altijd gebeurt dit op structurele wijze, bijvoorbeeld in strafzaken waar de jury (vaak) alleen uitspraak doet over de schuldvraag, niet over de strafmaat en (vaak) dan nog met een vorm van co-decisie voor de beroepsrechter.²² Ook zien we wereldwijd een evolutie naar de uitbouw van rechtsmiddelen en de creatie van motiveringsplichten voor juryuitspraken.²³ Deskundige toepassing van ondeskundigheid, onder meer door procesbegeleiding vanwege de beroepsmagistraat, vormt bijgevolg het eerste antwoord op het deskundigheidsargument.²⁴

Ondeskundigheid omhelzen

Fout is de strategie van voorstanders om ondeskundigheid weg te praten. Ik heb dat in mijn oudere geschriften gedaan door erop te hameren dat burgers wel deskundig zijn omdat ze in staat zijn feiten te beoordelen (de helft van het werk van een rechter), omdat blijkt dat burgers in hun rol groeien en als het ware een metamorfose ondergaan eenmaal geloot, waarbij ze het particuliere achter zich laten en zoals het in een republiek hoort hun burgerrol opnemen,

omdat burgers niet alleen denken, maar ook voelen²⁵ en we dankzij het werk van Martha Nussbaum beseffen dat emoties belangrijke en nuttige kenniselementen bevatten en omdat door de grootte van de groep burgers beter hun oordelen en emoties kunnen vergelijken en bijstellen wat meer garanties biedt dan het feitenoordeel (en het nooit geëxpliciteerd emotieonderzoek) van één of drie beroepsrechter(s).²⁶

Hoe waardevol ook, deze argumenten doen geen recht aan de waarde van ondeskundigheid achter de juryfiguur. Het is er, meer nog, het moet er zijn. We vragen die leken niet om hun deskundigheid. Welke deskundigheid kan je verwachten van een opgeroepen burger. Geen, maar we roepen ze ook niet op omwille van deskundigheid. Deskundigheid of niet, dat is naast de kwestie, vertrouwen daar gaat het om.²⁷ Zichtbare burgeraanwezigheid in de rechtszaal in combinatie met het leereffect draagt daartoe bij.²⁸

Ondeskundige leken - gewone burgers - hebben niet alleen een symbolische functie, maar ook een juridisch-technische, materiële functie. Omdat ze ondeskundig zijn, dichtten leken de kloof rechtzoekende-justitie en hebben ze een impact op de gerechtelijke besluitvorming voor de beoordeling van de feiten (niet de juridische beoordeling). Die meerwaarde hebben leken niet uitsluitend aan zichzelf te danken²⁹, maar in hoge mate aan de procedure gekenmerkt door fair play en onmiddellijkheid die wordt gecreëerd om lekenrechtspraak te ontvangen. Heel de adversaire droom van gelijkheid van wapens, een openbaar ministerie à charge en à décharge, tegenspraak, bewijsvoering op de terechtzitting en mogelijkheid tot ondervraging van getuigen wordt nergens in inquisitoir Europa zo dicht benaderd als binnen de juryprocedure. Traagheid als reactie op ondeskundigheid en zorgvuldigheid als gevolg van traagheid. Achter de discussie over deskundigheid en ondeskundigheid van juryrechtspraak gaat in feite een discussie over zorgvuldigheid schuil. Alles moet in real time verstaanbaar gemaakt worden aan de leken die verondersteld worden te luisteren en zelf een oordeel te vormen ter plekke, eerder dan thuis individueel schriftelijke hapklare dossiers zich eigen te maken. Door een keuze van procedurele zorgvuldigheid bereikt de juryprocedure een niveau van inhoudelijke zorgvuldigheid³⁰ en transparantie³¹ waaraan de beroepsrechtspraak niet kan of wil geraken. Ondergetekende gelooft niet dat de ene vorm van zorgvuldigheid zonder de andere kan. Met goede wil alleen en beroepseer kan een individuele beroepsrechter niet oproeien tegen de bestaande systeemdruk. Ik zie, wat het strafrecht betreft, in het huidige systeem van beroepsrechtspraak onvoldoende procedurele garanties om inhoudelijke zorgvuldigheid te bereiken.³² Grondigheid en snelheid laten zich slecht verzoenen. Doorgaans wordt het nut van trage rechtspraak erkend, maar wordt gewezen op de massieve kritiek vanuit de maatschappij op trage rechtspraak en op het recht van de betrokkene op een spoedig proces.³³ Deze argumenten zijn voor kritiek vatbaar, maar ten gronde worden ze 'erkend' door de afschaffing van civiele juryrechtspraak en mechanismen om het gros van de strafzaken hetzij niet voor de rechter te brengen, hetzij uitsluitend voor beroepsrechters. Als een pragmatisch idealist heb ik geen enkel probleem met juryrechtspraaklanden waarin alleen een deel van het contentieux (bij voorkeur het zwaarste) aan de lekenrechters wordt voorgelegd. Situaties zoals in Frankrijk en België waar alleen een absolute minderheid van zaken aan gemengde kamers wordt voorgelegd en waarin geen civiele juryrechtspraak bestaat, zijn voor mij geen probleem.³⁴

Identiteitsonderzoek

Dat brengt me bij het tweede pijnpunt bij de eventuele implantatie van juryrechtspraak in Nederland. Van mijn Leids strafrechtelijke onderwijs in de Dutroux-periode onthoud ik de collectieve verbazing bij de studenten, niet enkel over de idee om medeburgers te laten meebeslissen met professionals, doch ook en vooral over randaspecten zoals de aanwijzing via het lot van leken ('dat is toch geen weloverwogen selectie'), het feit dat er voor sommige beschuldigten in het Dutroux-proces bij meerderheid is gestemd ('recht spreken is toch niet stemmen'), de mogelijkheid voor de partijen om kandidaat-leken zonder motivering te wraken ('kan dat zomaar?'), enz. Op zo'n ogenblik zou elke faculteit een buitenlandse docent in huis moeten hebben. In *Legal Traditions of the World* ziet Glenn een duidelijke band tussen de zoektocht in landen naar een eigen identiteit en het globaliseringfenomeen: 'it is probable that without contact between societies, there would be no concern for identity'.³⁵ Dat proces van identiteitsopbouw is nodig, maar vindt dus plaats ten dele door het afzetten tegen buitenlandse invloed. Het komt er dus allereerst op aan om in kaart te brengen wat de zwakke en sterke kanten zijn van het Nederlands systeem en vervolgens om niet één maar

twee keer na te denken over wat ogenschijnlijk moeilijk verenigbaar is met die gevonden identiteit. Achter vele studentenopmerkingen proefde ik afschuw van willekeur en sommige aspecten van de juryrechtspraak lijken daaraan te beantwoorden. Gelijkelijksoverwegingen, denk ik dan, verklaren waarom ingezetenen van dit land sterke problemen hebben met elke suggestie van willekeurigheid. Neem nu Challenge without cause (het wegsturen van potentiële juryleden door verdediging en/of aanklager zonder het geven van een reden hiervoor). Van mijn Belgische studenten heb ik hierover nog nooit een opmerking gehoord, terwijl het in Leiden opmerkingen regende. Een Nederlander, opgeroepen door het lot, laat zich blijkbaar niet zomaar wegwaken.³⁶ De Nederlandse Grondwet vangt niet toevallig aan met een gelijkheidsartikel. Persoonlijk, en in tegenstelling tot de Europese constitutionele ontwikkeling, vind ik dat de minst slechte ouverture van een grondwettekst. Bij de vormgeving van juryrechtspraak moet deze gevoeligheid 'meegenomen' worden. Jurysamenstelling is in bijna alle jurylanden een gevoelig punt waarbij representativiteit vaak ontbreekt. In een arrest van het Europees Hof voor de rechten van de mens uit 2005³⁷ verkreeg een apotheker uit Malta een veroordeling op grond van artikel 14 (verbod op discriminatie) en artikel 4§3(d) (verbod op slavernij en dwangarbeid) EVRM nadat hij was opgekomen tegen een bestraffing wegens niet-verschijnen na loting. De mannelijke apotheker was van oordeel dat hij al te veel opgeroepen was en stoorde zich aan het gegeven dat anderen, vooral vrouwen, er steeds maar in slaagden om niet te moeten zetelen als lekenrechter.³⁸ Het Hof volgde hem in die zienswijze.

Zorg voor gelijkheid is dus voortaan een mensenrechtelijke opgave. Benieuwd hoe Nederland die jurysamenstelling zou aanpakken. Wellicht zou de westerse wereld veel kunnen leren van de Nederlandse manier om dit soort problemen te verzoenen met de eigen inzichten. Omgekeerd kan de confrontatie met vreemde instituten, zoals bijvoorbeeld Challenge without cause, Nederland scherper doen nadenken over de eigen instituten.³⁹ Het bestaande wrakinginstrument - niet-willekeurig want de oproeping ervan is te onderbouwen - blijkt immers meerdere problemen te genereren, waardoor de verdediging er vaak van afziet.⁴⁰ Ook dat is problematisch vanuit een gelijkheidsperspectief ('equality of arms') en geeft meer legitimiteit aan het ongemotiveerd wraken. Willekeur is een thema dat weinig gethematiseerd wordt in de literatuur, maar het is niet onverenigbaar met rechtsstatelijkheid. Dat Nederland met een zekere (rechtsstatelijke) willekeur kan omgaan, staat vast. Rechters beschikken over een zeer grote onafhankelijkheid. Het openbaar ministerie evenzeer. Afhandeling van strafzaken via een veelheid aan niet strafrechtelijke wegen is gemeengoed in de Nederlandse rechtshandhaving en over gedogen verschijnen er instemmende geleerde proefgeschriften.

Besluit

Laat ik afronden. Ik lees met plezier dat het leken- en jurythema zich 'onvermijdelijk' opdringt. In België wordt het professionele rechtspraakmodel van Nederland gezien als een argument om er de juryrechtspraak af te bouwen. Bij het lezen van de Nederlandse partijprogramma's krijg ik niet de indruk dat de initiatiefnemende partijen het 'hard' gaan spelen. Hopelijk gaat de discussie toch verder dan wat ideetjes over semiprofessionele leken aangeduid door organisaties en ingeschakeld in specifieke juridische fora (vaak met een gespecialiseerd cliënteel). Dat klinkt goed, is hip en maakt Nederland wat minder eenzaam in de beschaafde wereld, maar vormt geen fundamentele nieuwe koers. De stap naar inschakeling van ondeskundige leken in civiele en strafprocedures moet ook bespreekbaar zijn. Het debat over leken en jury koppelen aan centen is geen goede start. Kwaliteit heeft zijn prijs. Op de vrije markt stel ik vast dat niet weinig verkopers en producenten van diensten en goederen kwaliteit niet belangrijk achten omdat ze een business case hebben bij een bepaalde vorm van gebrek aan kwaliteit. Ik vind kwaliteit in rechtvaardigheid wel belangrijk en neem geen genoegen met het kostenargument of met het pseudo-gelijkheidsargument dat een dure (want kwalitatieve) juryprocedure, zou leiden tot minder kwaliteit voor andere zaken wegens systeemdruk als gevolg van de juryprocedure. Idealen van participatie, democratisering en vertrouwensopbouw laten zich niet zo snel begraven.

Dit tijdschrift vroeg me een inleidend artikel te schrijven met stellingen waarop anderen zouden kunnen reageren. Mijn eerste stelling luidt dat het belang van het kostenargument tegen lekenparticipatie zal afnemen naarmate alle idealen achter lekenparticipatie in het debat worden betrokken, dus niet alleen democratie en vertrouwen, maar ook legitimiteit, fair trial en onmiddellijkheid. Mijn tweede stelling luidt dat deskundige en ondeskundige

burgerparticipatie niet samenvallen en een apart debat behoeven. Beide vormen van participatie hebben maatschappelijke voordelen maar deskundige burgerparticipatie vermindert niet de behoefte aan ondeskundige burgerparticipatie. Mijn derde stelling luidt dat Nederland klaar is voor deskundige burgerparticipatie op grotere schaal in die rechtsdomeinen waar een 'gespecialiseerd cliënteel' wordt bediend en andere motieven spelen dan 'het recht dichterbij de burger te brengen'. Mijn vierde stelling betreft ondeskundige burgerparticipatie: laat Nederland op dit punt de rest van de beschaaft wereld volgen en omhels het. Het is ideaal voor burgerlijke rechtszaken en strafrechtszaken, maar omwille van het kostplaatje dient het bij voorkeur bij deze laatste te worden gebruikt. Het argument van democratie en politieke legitimiteit hoeft zelfs niet in de discussie te worden ingebracht. Ondeskundigheid brengt immers ook traagheid, fair trial en onmiddellijkheid met zich mee en leidt tot meer zorgvuldigheid (juridische legitimiteit). Het huidige systeem van beroepsrechtspraak kan hiertegenover geen vergelijkbare waarborgen stellen en moet het vooral hebben van het bestaan van een beroepsprocedure (soms), het bestaan van eenvoudige kamers (soms) en het ethos van de professionele rechter (geen structurele waarborg en erg beïnvloedbaar via systeemdruk). Mijn laatste stelling gaat over het identiteitsonderzoek dat deze discussie over leken met zich meebrengt. Dat onderzoek moet een open karakter hebben. Bevreemding over het nieuwe moet hand in hand gaan met kritische reflectie over het vertrouwde.

Dr. P.J.A. De Hert

NOTEN

1. [\[Terug\]](#)

Over het vermeende populistische karakter van lekenrechtspraak J. Griffiths, 'De jury als spiegel voor Nederland', NJB 1995, afl. 37, p. 1359-1363.

2. [\[Terug\]](#)

T. Cleiren en Th. de Roos, 'Democratisering van de strafrechtspleging', in: K. Boonen, T. Cleiren, R. Foqué en Th. de Roos (eds.), De weging van 't Hart. Idealen, waarden en taken van het strafrecht, Deventer: Kluwer 2002, p. 180-190. Zie onder meer Morris B. Hoffman, 'The Case for Jury Sentencing', Duke Law Journal, 2003, vol. 52, nr 5, p. 951-1010, met verw. naar William A. Eckert & Lauri E. Ekstrand, The Impact of Sentencing Reform: A Comparison of Judge and Jury Sentencing Systems, 1975, p. 8-10.

3. [\[Terug\]](#)

Over die busreizen richting België en de snelle afbouw van het Nederlandse scepticisme: Jef Vermassen, 'Juryrechtspraak: bijdrage tot een onbevangen debat', in: H. Tubex & P. De Hert (eds.), Beschuldigde, sta op. Actueel debat over de juryrechtspraak, in de reeks Orde van de dag, 2004/1, af 25, Mechelen: Kluwer, p. 35-45. Die busreizen dringen zich ook op voor Belgen zelf. Vermassen maakt het terechte punt dat veel kritiek en vele hervormingen in België van de juryprocedure het product zijn van een gebrekkig kennis.

4. [\[Terug\]](#)

Th.A. de Roos, 'Burger en strafrechtspleging: is het strafrechtelijke discours passé?', Justitiële verkenningen, 2003, vol. 29, nr 1, 62-74 met verw. van Lent & Brants voor de historische achtergrond. Zie ook over sterke en zwakke kanten 'aan de Nederlandse manieren', zie J.E. Nijboer, 'Gerechtigde dwalingen en de rol van deskundigen. Een vergelijking tussen Engeland en Nederland', Justitiële verkenningen 2003, vol. 29, nr 1, p. 105-120.

5. [\[Terug\]](#)

H. Patrick Glenn, Legal Traditions of the World. Oxford: Oxford University Press 2004 (second edition).

6. [\[Terug\]](#)

St. Hampshire, Justice is conflict, New Jersey, Princeton U.P., 2000, 98 p.

7. [\[Terug\]](#)

Zie ook B.J. Eerdmans en E.P.M. Schreijen, 'Betrekt burger actief bij behandelen strafzaken', NRC Handelsblad, 7 november 2005, 7: 'Voor de invoering van lekenrechtspraak in Nederland is geen juridische revolutie nodig: de Grondwet laat in artikel 116 expliciet de mogelijkheid open dat aan rechtspraak, mede wordt deelgenomen door personen die niet daartoe behoren.

Wél nodig is een 'rechtsculturele' revolutie in alle geledingen van onze rechtsstaat. Burgers die willen deelnemen aan de rechtspraak moeten door de instituties van onze rechtsstaat daartoe worden uitgenodigd.'

8. [\[Terug\]](#)

B.J. Eerdmans en E.P.M. Schreijen, l.c., 7.

9. [\[Terug\]](#)

De zaak Andre de V. (wellicht ten onrechte schuldig bevonden aan de vuurwerkramp in Enschede, maar definitieve vrijspraak in beroep kwalificeert niet als 'miscarriage', hoewel een beroepsprocedure op zich niet bestaat om haastwerk in eerste aanleg te corrigeren.

10. [\[Terug\]](#)

'Quant aux gens que j'accuse, je ne les connais pas, je ne les ai jamais vus, je n'ai contre eux ni rancune ni haine. Ils ne sont pour moi que des entités'.

11. [\[Terug\]](#)

Over de insiderscultuur van geslotenheid in de hand gewerkt 'door een typisch Nederlandse juridische traditie van vrijwel absolute vrijheid en onafhankelijkheid van de rechterlijke macht', in: B.J. Eerdmans en E.P.M. Schreijen, l.c., 7.

12. [\[Terug\]](#)

Telkens één beroepsmagistraat en twee lekenrechters benoemd door representatieve organisaties zoals de vakbonden en de werkgeversorganisaties.

13. [\[Terug\]](#)

N. Roos, 'Lekenrechters: een empirisch onderzoek naar het functioneren bij de Raden van Beroep voor de sociale verzekeringen', Deventer: Kluwer 1982, 248 p.

14. [\[Terug\]](#)

De term 'juryrechtspraak' wordt doorgaans gereserveerd voor lekenparticipatie waarbij beroep gedaan wordt op niet-deskundige, door het lot aangewezen burgers die al dan niet met een professionele rechter beraadslagen en recht uitspreken. In civiele zaken gaan ze doorgaans over schuldvraag en bepaling van de schadevergoeding. In sommige jurysystemen mag de jury in strafzaken alleen uitspraak doen over de schuldvraag en niet (of niet alleen over de vraag van de strafmaat).

15. [\[Terug\]](#)

Gerrit Franssen, Jean van Houtte, Francis van Loon, Daniel Cuypers & Jean Laenens, De arbeidsgerechten en hun lekenrechters. Een rechtssociologisch onderzoek in het rechtsgebied Antwerpen, Antwerpen: Intersentia 2005, 196 p.

16. [\[Terug\]](#)

Gerrit Franssen, e.a., o.c., p. 178-188.

17. [\[Terug\]](#)

Vgl. Th.A. de Roos, l.c., p. 62-74.

18. [\[Terug\]](#)

Morris B. Hoffman, l.c., p. 985-992. Zie ook Jef Vermassen, l.c., p. 35-45 die ook nog andere bezwaren tegen de juryrechtspraak identificeert en weerlegt.

19. [\[Terug\]](#)

T. Cleiren en Th. de Roos, l.c., p. 180-190.

20. [\[Terug\]](#)

Al mijn jurygeschriften zijn vermeld op of consulteerbaar via <http://www.vub.ac.be/LSTS/people/Dehert/index.shtml>.

Zie over het definitieprobleem: Maurice Adams, 'Democracy's discontent en juryrechtspraak', in: H. Tubex & P. De Hert (eds.), o.c., p. 75-82.

21. [\[Terug\]](#)

De voorzitter van het college van procureurs-generaal wordt geciteerd in 'Nog meer nieuws uit Nederland', De Juristenkrant, 8 maart 2006, nr 123, 14. Over het vertrouwen in de Nederlandse rechtspraak: M. Hertogh, 'Vertrouwen in de rechtspraak. Harde cijfers met een flinke korrel zout', NJB 2004, p. 1164-1168. Zie ook 'Vertrouwen in de rechtspraak', Justitie Magazine, april 2004, 10.

22. [\[Terug\]](#)

In België oordeelt de twaalfkoppige jury alleen over de schuldvraag. Slechts in geval van zeven stemmen tegenover vijf in het nadeel van de beschuldigde, worden de beroepsrechters mee ingeschakeld voor wat de hoofdvragen betreft. In een tweede fase van de beraadslaging (over de strafmaat) zetelen beroepsrechters en lekenrechters samen. De straf wordt bepaald bij gewone meerderheid van acht stemmen op vijftien.

23. [\[Terug\]](#)

Meerder auteurs en magistraten vertrouwd met juryrechtspraak wijzen er terecht op dat het kopiëren van waarborgen uit de normale procedure vaak geen recht doet aan de juryrechtspraak. Het zou ons te ver voeren, maar vanuit juryperspectief zijn er bezwaren tegen een volwaardig hoger beroep en een volwaardige motiveringsplicht.

24. [\[Terug\]](#)

Zie meer in detail: Jef Vermassen, l.c., p. 40.

25. [\[Terug\]](#)

Beroepsmagistraten doen dat ook, maar kunnen deze gevoelens nergens kwijt (waardoor ze niet worden getoetst) tenzij in eenvoudige kamers (wat toch wel erg beperkte clubjes zijn).

26. [\[Terug\]](#)

'Today, we need not worry so much that judges are corruptible or stupid, as that a single person, whether judge or ordinary citizen or philosopher king, simply should not have the power to decide how long another person should spend in a penitentiary. There is nothing I do as a trial court judge that makes me more uncomfortable than when I impose criminal sentences. It is not just a matter of the emotional and policy tensions inherent in the act of sentencing. It is an institutional discomfort - a nagging feeling that this is a moral act and not a legal one, and that one person should no more have the power to select an arbitrary sentence within a wide legislatively prescribed range than to declare certain acts to be crimes in the first instance.' (Morris B. Hoffman, l.c., p. 994). Over het gemoedsleven van de beroepsrechter en de valkuil van het moraliseren, het cynisme en de automatische pilot: J. de Gruyter & J. Vijselaar, *Rechters in Nederland*, Den Haag: Sdu 2004.

27. [\[Terug\]](#)

'Civil cases and all criminal cases are too important to leave to judges. It is not that the founders believed jurors are more competent than judges, it is that they believed jurors are more trustworthy than judges. The English judges who sat at the pleasure of the King, and of whom our founders were so wary, may have been perfectly competent but they were not trustworthy. The Parliament, which had exclusive appellate jurisdiction, may have been perfectly competent to decide appeals but it was not trustworthy' (Morris B. Hoffman, l.c., 994). Vandaag lijkt deze rol uitgespeeld omdat rechters onpartijdiger zijn. Evenwel blijft de uitoefening van

sociale controle door juryleden over de beroepsmagistraten punctueel erg nodig in 'high visibility' cases zoals Dutroux en Volkert van der G. waar telkens sprake is van maatschappelijke twijfel over de onpartijdigheid en oprechtheid van beroepsrechters.

Over het succes en de hoge mate van acceptatie van de uitkomst van juryrechtspraak in belangrijke, controversiële Amerikaanse zaken: Rita James Simon (ed.), *The Jury System in America. A critical Overview*, California: Sage 1975, 254 p. (in het bijz. het voorwoord).

28. [\[Terug\]](#)

'In Noordrijn-Westfalen, de Duitse deelstaat die in veel opzichten vergelijkbaar is met Nederland, zijn zo jaarlijks meer dan 12 000 burgers op juridisch verlof bij de rechtspraak betrokken. De ervaring met lekenrechtspraak daar leert dat een rechtsstaat niet alleen aan democratische legitimiteit wint, maar dat het toelaten van burgers tot de rechterlijke macht ook resulteert in vonnissen geformuleerd in gewone mensentaal' (B.J. Eerdmans en E.P.M. Schreijen, l.c., p. 7).

29. [\[Terug\]](#)

Over de toewijding en zorg van de juryleden die doorheen de procedure een nieuwe, onpartijdige identiteit opbouwen: A. Jolivet, 'Juré et cour d'assises: découverte d'un monde social et expérience de sociabilité au sein d'un groupe restreint', *Droit et Société*, 2006, nr 62, p. 203-222.

30. [\[Terug\]](#)

Onderscheid ontleend aan Kromhout, M.H.C., Olde Monnikhof, M., Kulu-Glasgow, I., Munk, K., Beenackers, E.M.Th., *Zorgvuldigheid van asielbeslissingen: een vergelijking tussen de oude de nieuwe Vreemdelingenwet*, Den Haag: WODC 2006, 36.

31. [\[Terug\]](#)

Over het voordeel van begrijpelijke rechtspraak als gevolg van lekendeelname voor betrokkenen en buitenwereld: M. Malsch, 'De leek als rechter en de rechter als leek', *Justitiële verkenningen* 2003, vol. 29, nr 1, p. 47-61.

32. [\[Terug\]](#)

In bijna alle genoemde 'miscarriages of justice' speelde het verschijnsel van tunnelvisie (vastbijten in één mogelijke verklaring) en het uitblijven van een degelijke toetsing van het dossier en het verrichte opsporingsonderzoek op de zitting door de rechter. Geen onmiddellijkheidsbeginsel, geen corrigerend vermogen van het rechtssysteem.

33. [\[Terug\]](#)

Voor een zorgvuldige weging van zowel het fair trial-argument als het onmiddellijkheidsargument ten faveure, gekoppeld aan het tegenargument over de capaciteit: Yves Liégeois, 'De waarheid, niets dan de waarheid', in: H. Tubex & P. De Hert (eds.), o.c., p. 21-34.

34. [\[Terug\]](#)

Zowel in Nederland als België is de gewone civiele procedure reeds erg adversair opgebouwd. Het voor mij belangrijke 'fair trial'-argument voor een strafjury weegt daarom minder door. Wat niet wegneemt dat men mag dromen.

35. [\[Terug\]](#)

H. Patrick Glenn, o.c., p. 33.

36. [\[Terug\]](#)

Iedereen in dit land is van gelijke waarde, vandaar ook de afwijzing in Nederland van het sociaal onrechtvaardige plea bargaining, het complement en

and Philosophy.

40. [\[Terug\]](#)

R. Eshuis en M. ter Voert, 'De onafhankelijkheid en

onpartijdigheid van rechters; van insiders- naar
outsidersperspectief', Justitiële verkenningen 2003, vol.
29, nr 1, p. 74-91.